

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

Ενότητα 12: «Νέες» συγγένειες, «νέες» βιολογίες ή...
πέρα από τη συγγένεια;

Βενετία Καντσά

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- ▶ Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στόχοι ενότητας

- ▶ Στόχος της ενότητας είναι να δείξει ότι το ερώτημα για τη σχέση μεταξύ «φύσης και πολιτισμού» είναι ένα από τα κεντρικά ερωτήματα που απασχόλησε και συνεχίζει να απασχολεί την ανθρωπολογία. Αρχικά μέσα από μια συζήτηση για τη φυλή, αργότερα για το φύλο και σήμερα για τη συγγένεια το ενδιαφέρον για τη σχέση «φύση και πολιτισμός», «βιολογία και συγγένεια» αφορά σε τελευταία ανάλυση ζητήματα ταξινόμησης, ένταξης και αποκλεισμού.

Περιγραφή ενότητας

- Συγγένεια, φύση, βιολογία
- Συγγένεια και φύλο: μια άρρηκτη σχέση
- Βιβλιογραφία ενότητας

Συγγένεια, φύση, βιολογία

- ▶ Όπως είδαμε στις προηγούμενες ενότητες οι ανθρωπολογικές μελέτες για τη συγγένεια γνώρισαν από τη δεκαετία του 1990 και μετά μια νέα άνθηση η οποία αποδίδεται κυρίως στις επιδράσεις της συμβολικής προσέγγισης της συγγένειας και των φεμινιστικών αναλύσεων του φύλου, της αναπαραγωγής και της σεξουαλικότητας, αλλά και στη στροφή του ανθρωπολογικού ενδιαφέροντος στην εθνογραφική καταγραφή των τρόπων με τους οποίους κατασκευάζονται και νοηματοδοτούνται οι συγγενικές και οικογενειακές σχέσεις στις δυτικές κοινωνίες.

- Η χρήση των επονομαζόμενων νέων τεχνολογιών αναπαραγωγής, η εμφάνιση καινούργιων τρόπων συμβίωσης και μορφών γαμήλιων σχέσεων, και η δημιουργία των αποκαλούμενων «οικογένειες επιλογής»- οικογένειες που σχηματίζονται από άτομα με ομόφυλες ερωτικές πρακτικές, και οι οποίες διακρίνονται από τις «οικογένειες καταγωγής» -, αμφισβήτησαν ρητά την άποψη ότι οι πλέον διαδεδομένες κοινωνικές μας σχέσεις είναι βασισμένες στη «βιολογία» ή τη «φύση», διαφοροποίησαν τις αντιλήψεις μας σχετικά με το «τι κάνει» κάποιον συγγενή, και επανέφεραν με ένταση στο προσκήνιο την ερώτηση αναφορικά με τις εννοιολογήσεις της συγγένειας και της οικογένειας σε διαφορετικά πολιτισμικά συμφραζόμενα, τόσο σε δυτικές όσο και σε μη δυτικές κοινωνίες.

- ▶ Αν ο Schneider άνοιξε έναν ιδιαίτερο γόνιμο δρόμο για μεταγενέστερους ερευνητές επικρίνοντας τις μέχρι τότε ανθρωπολογικές προσεγγίσεις της συγγένειας για εθνοκεντρικές παραδοχές, σήμερα ο δυϊσμός «φύση-νόμος», πάνω στον οποίο θεώρησε ότι στηρίζεται η πολιτισμική εννοιολόγηση της αμερικάνικης συγγένειας και αποτέλεσε το θεμέλιο της διάκρισης σε βιολογικό και κοινωνικό φύλο, δέχεται έντονη κριτική.

- ▶ Στα τέλη του 20ου αι. η φύση δεν θεωρείται πλέον δεδομένη, εκείνο που λογίζονταν ως «φυσικό» έγινε θέμα επιλογής με αποτέλεσμα η ίδια η γνώση η οποία προηγουμένως αντιμετωπιζόταν ως «μια άμεση αντανάκλαση της φύσης» να μην βασίζεται πλέον σε αυτήν. Αποσταθεροποιείται όχι μόνο η φύση αλλά κι η ίδια η γνώση, και η συγγένεια φαίνεται να έχει αναλάβει σημαντικό ρόλο σε αυτές τις μετατοπίσεις στις πρακτικές της γνώσης (Strathern 1992).

- ▶ Με αναφορά στις ΝΤΑ, μία από τις σημαντικότερες συνέπειές τους σχετίζεται με τους όρους με τους οποίους κατανοείται η γνώση, ως η φύση και η τεχνολογία να υποκαθιστούν η μία την άλλη. Η τεχνολογία που παρέχεται στους ασθενείς περιγράφεται στην σχετική βιβλιογραφία σαν να δίνει στη φύση «ένα χέρι βοήθειας», μια ικανότητα της τεχνολογίας που είναι «ακριβώς» όπως η φύση (Franklin 1997). Με αυτή την έννοια οι ΝΤΑ γίνονται αντιληπτές ως χώρος πολιτισμικής παραγωγής όπου δεδομένοι τρόποι συνδυάζονται κάθε φορά με διαφορετικό αποτέλεσμα.

- Για παράδειγμα, όπως είδαμε, ανθρωπολόγοι που ασχολήθηκαν με τη συγγένεια στην Αγγλία την εποχή της τεχνητής γονιμοποίησης και χρησιμοποίησαν στην ανάλυσή τους διαφορετικά κοινωνικά πεδία όπως την κλινική, τη βουλή, την οικογένεια, το συζυγικό ζευγάρι επισημαίνουν ότι οι ΝΤΑ δημιουργούν όχι μόνο καινούργια πρόσωπα αλλά και νέους τρόπους γνώσης και σύνδεσης. Άλλες εθνογραφίες, όπως αυτή της Helena Ragoné (1994) με θέμα την παρένθετη μητρότητα, επισημαίνουν ότι οι ΝΤΑ δεν παράγουν μόνο «καινούργια γνώση» αλλά συχνά επανακινητοποιούν «παραδοσιακές» εννοιολογήσεις της μητρότητας, της σύλληψης, της κύησης και της ανατροφής.

- ▶ Είδαμε, επίσης, ότι έρευνες σε «οικογένειες επιλογής» και λεσβίες μητέρες δείχνουν ότι η δυνατότητα της επιλογής και η ένταση της επιθυμίας αποτελούν καθοριστικό στοιχείο για τη σύναψη αυτών των σχέσεων, την ίδια στιγμή που επιστρατεύονται αναφορές σε «βιολογικούς» ορισμούς της συγγένειας.
- ▶ Στη μελέτη της για τη συγγένεια σε λεσβίες και gay στο Σαν Φραντσίσκο η Kath Weston δείχνει πως η δημιουργία των «οικογενειών επιλογής» στηρίζεται στην αντιστροφή της θέσης ότι «αυτό που είναι αληθινό διαρκεί», με «ότι διαρκεί είναι αληθινό». Με τον τρόπο αυτό, οι αντιλήψεις για τη συγγένεια ανάμεσα σε άτομα με ομοερωτικές επιλογές σχηματίζονται αφενός πάνω σε υπάρχουσες αντιλήψεις σχετικά με το τι κάνει μια οικογένεια, τις μετασχηματίζουν ωστόσο αντικαθιστώντας το παντοτινά με τη διάρκεια και τη μονιμότητα με την επιμονή (1998: 76).

- ▶ Με τρόπο παρόμοιο, ζευγάρια λεσβιών μητέρων «χρησιμοποιούν εννοιολογήσεις της βιολογίας, στα πλαίσια της δωρεάς σπέρματος, για να σχηματίσουν την δική τους αίσθηση μιας μοναδικής λεσβιακής συγγένειας» (Hayden 1995), επιλέγοντας για παράδειγμα ως δότη σπέρματος τον αδελφό της μη βιολογικής μητέρας, προσομοιώνοντας τη διαδικασία της σπερματέγχυσης με πράξη ερωτικής συνεύρεσης, σχηματίζοντας το όνομα του παιδιού από τις αρχικές συλλαβές των ονομάτων των δύο συντρόφων.
- ▶ Υπό αυτή την έννοια η συγγένεια αναδεικνύεται σε μια μορφή «kinship trouble», η οποία αφορά όχι κάτι που είσαι αλλά κάτι που κάνεις και για το οποίο δεν υπάρχει πρότυπο (Butler 2000).
- ▶ Αν και όχι απαραίτητα ανατρεπτικές οι αναλύσεις των συγγενικών σχέσεων στα πλαίσια των «οικογενειών επιλογής» και της λεσβιακής μητρότητας είναι πολύ κοντά στην προσέγγιση της Butler για το φύλο και αντλούν άμεσα από τη θεωρία της παραστασιακής επιτέλεσης (Franklin 2001).

Συγγένεια και φύλο: μια άρρηκτη σχέση

- ▶ Συμπερασματικά, οι σύγχρονες προσεγγίσεις της συγγένειας καταδεικνύουν την διαρκή μετακίνηση και αλληλεπίδραση ανάμεσα σε μια «παλιά βιολογία» και μια «νέα αίσθηση επιλογής» στην κατασκευή της συγγένειας, την ίδια στιγμή που αυτές οι πρόσφατες αλλαγές στις συγγενικές σχέσεις συγκροτούν με τα λόγια της Sarah Franklin «την τέλεια μεταμοντέρνα παρωδία της προσέγγισης του Schneider για τη συγγένεια, μια μορφή “kinship trouble” που εμπαίζει τη φυσικότητα της γενεαλογίας δείχνοντας τον πλαστό της χαρακτήρα» (2001 :314).

- ▶ Ο Schneider είχε πει ότι για τις δυτικές κοινωνίες, «Η συγγένεια είναι ότι είναι και η βιολογική σχέση. Αν η επιστήμη ανακαλύψει νέα δεδομένα για τη βιογενετική σχέση, τότε αυτά θα θεωρηθούν ότι είναι η συγγένεια και ότι έτσι ήταν από πάντα». Ωστόσο, η Franklin, αναρωτιέται: τι θα γίνει «αν η επιστήμη ανακαλύψει νέα δεδομένα για τη βιογενετική σχέση» που επιτρέπουν σε ένα ψάρι να διασταυρωθεί με μια ντομάτα;
- ▶ Όπως αναφέρει η Haraway οι άνθρωποι μπορεί να είναι συγγενείς με transgenic/διαγονιδιακά ζώα, όπως το Oncomouse TM (επερχόμενο, μελλοντικό ποντίκι) τα οποία φέρουν ανθρώπινα γονίδια, αλλά τέτοιες σχέσεις επίσης «τινάζουν στον αέρα ευρέως κατανοητές έννοιες του φυσικού ορίου» (1997: 56). Με άλλα λόγια, οι τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι σήμερα συνδέονται και σχετίζονται μέσω της βιολογίας ανατρέπει την ίδια την σταθερότητα που αναπαριστούσε ο βιολογικός δεσμός.

- ▶ Η παραπάνω διαπίστωση δεν οδηγεί ωστόσο στο να αγνοήσουμε τη συζήτηση για το βιολογικό και το κοινωνικό επειδή ακριβώς η ίδια η σχετική συζήτηση χρησιμοποιείται ως ένα τέχνασμα, μια επινόηση πλαισίωσης, καθώς αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο κανείς αντιλαμβάνεται και γνωρίζει.
- ▶ Στο *After Nature* (1992) και στο *Reproducing the Future* (1992) η Strathern εξετάζει το ενδιαφέρον των μελετητών της συγγένειας για τα κοινωνικά και βιολογικά δεδομένα ως ένα από μόνο του πολιτισμικό δεδομένο, και αποκαλύπτει τον υβριδικό χαρακτήρα της συγγένειας ως τέχνασμα που πλαισιώνει τις ευρω-αμερικανικές πρακτικές γνώσης.
- ▶ Αν σήμερα η βιολογία και συγκεκριμένα η νέα γενετική δεν έχουν ως μοντέλο τη φύση αλλά είναι περισσότερο «τεχνητές», η προσέγγιση της φύσης ως τέχνασμα ανακινεί εκ νέου το ενδιαφέρον για την ανάλυση της συγγένειας και του φύλου. Η μέριμνα για τη σχέση τους με τα «γεγονότα της ζωής» δεν έχει εξαφανιστεί, αλλά επανεμφανίζεται με τρόπους που δεν είναι ούτε αυταπόδεικτοι ούτε δεδομένοι, καθώς η μακροχρόνια προσπάθεια «αποφυσικοποίησης» της συγγένειας και του φύλου και η αποσύνδεσή τους από τη βιολογία, μοιάζει να συνοδεύτηκε από την αποφυσικοποίηση της ίδιας της βιολογίας στο εσωτερικό της.

- ▶ Υπό αυτή την έννοια η συζήτηση για το «βιολογικό» και το «κοινωνικό» φύλο –όπως και η αντίστοιχη συζήτηση για τις «βιολογικές» και «κοινωνικές» όψεις της συγγένειας - δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί, καθώς μας επιτρέπει να διακρίνουμε τις πολιτικές διαστάσεις της χρήσης του φύλου σε διαφορετικά συμφραζόμενα, και μας προτρέπει να είμαστε σε εγρήγορση με αναφορά στους τρόπους με τους οποίους συγκροτείται, αλλάζει και μεταβάλλεται η γνώση. Πρόκειται εν τέλει για μια συζήτηση που αφορά σχέσεις εξουσίας που παράγονται μέσα από μια διαρκή αναφορά στην «ομοιότητα» και τη «διαφορά».

Βιβλιογραφία

- ▶ Franklin, Sarah. 2001. «Biologization revisited: kinship theory in the context of the new biologies». Στο *Relative Values. Reconfiguring Kinship Studies*, Sarah Franklin, Susan McKinnon (επιμ.), 302-325. Ντάραμ-Λονδίνο: Duke University Press.
- ▶ Franklin, Sarah, 2006 «The cyborg embryo: our path to transbiology”. *Theory, Culture and Society* 23(7-8): 167-87.
- ▶ Haraway, Donna. 1997. *Modest_Witness@Second_Millennium.FemaleMan@_Meets_OncoMouse™*. Νέα Υόρκη: Routledge.
- ▶ Helmreich, Stephan. 2001. «Kinship in hypertext: transubstantiating fatherhood and information flow in artificial life». Στο *Relative Values. Reconfiguring Kinship Studies*, Sarah Franklin, Susan McKinnon (επιμ.), 116-145. Ντάραμ-Λονδίνο: Duke University Press.
- ▶ Ingold, Tim. 1991. «A biologist looks at anthropology». *Man* 26: 583-608.
- ▶ Καντσά, Βενετία. 2006. «Μια άρρηκτη σχέση: Η συνύπαρξη φύλου και συγγένειας στην ανθρωπολογική θεωρία και πρακτική». *Σύγχρονα Θέματα* 94: 72-78.
- ▶ Strathern, Marilyn. 2005. «Embedded science». Στο *Kinship, Law and the Unexpected. Relatives are Always a Surprise*, 33-49. Καίμπριτζ: Cambridge University Press.

ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Βενετία Καντσά Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

